

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ЯК ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНА ГАЛУЗЬ, ЩО ВИВЧАЄ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ.....	10
1.1. Сутність, об'єкт, предмет, методи стратегії сталого розвитку регіону.....	10
1.2. Завдання стратегії сталого розвитку регіону...	17
1.3. Історія переходу до сталого розвитку у світі...	18
1.4. Відображення питань сталого розвитку в законодавстві України.....	22
РОЗДІЛ 2. НАУКОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	35
2.1. Світоглядна та методична спадщина давніх цивілізацій.....	36
2.2. Передумови формування засад сталого розвитку.....	39
РОЗДІЛ 3. ЗАГРОЗИ, ЩО СПРИЧИНИЛИ ПОЯВУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА...	53
3.1. Екологічні загрози.....	53
3.2. Зростання кількості бідного населення.....	57
3.3. Умови та принципи сталого розвитку.....	58
3.4. Характеристика міжнародних документів, які стосуються сталого розвитку.....	63
РОЗДІЛ 4. ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ І ЇЇ РОЗВИТКУ.....	72
4.1. Система, її стан і зміни.....	72
4.2. Основи розвитку системи.....	74
4.3. Аналіз розвитку соціо-економіко-екологічних систем.....	81
4.4. Принципи розвитку соціо-економіко-екологічних систем.....	93

РОЗДІЛ 5. ДЖЕРЕЛА РОЗВИТКУ СИСТЕМ	97
5.1. Передумови розвитку.....	98
5.2. Взаємодія механізму розвитку.....	99
5.3. Еволюція систем.....	102
5.4. Трансформація стану систем.....	105
РОЗДІЛ 6. МЕТОДОЛОГІЯ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.....	109
6.1. Зміни підходів до планування регіонального розвитку.....	110
6.2. Методологія є інструментом для творчого застосування.....	115
6.3. Основні принципи розвитку регіонів.....	119
6.4. Інтеграція смарт-спеціалізації до стратегії розвитку регіонів.....	121
РОЗДІЛ 7. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ.	127
7.1. Підстави для розроблення регіональної стратегії розвитку.....	128
7.2. Особливості розробки Стратегії розвитку регіону.....	129
7.2.1. <i>Підготовчий етап розробки стратегії.....</i>	130
7.2.2. <i>Соціо-економіко-екологічний аналіз регіону...</i>	137
РОЗДІЛ 8. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СОЦІО- ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ РЕГІОНУ.....	140
8.1. Вимоги до аналітичної частини та глибини дослідження.....	140
8.2. Особливості дослідження окремих складових соціо-економіко-екологічного аналізу (СЕЕА).	144
8.2.1. <i>Розміщення та типологія.....</i>	144
8.2.2. <i>Природні ресурси.....</i>	146
8.2.3. <i>Демографія та адміністративно- територіальний устрій.....</i>	148
8.2.4. <i>Регіональна економіка.....</i>	152
8.2.5. <i>Сільське господарство та сільські території</i>	155
8.2.6. <i>Бюджет та його наповнення.....</i>	160

8.2.7.	Стан екологічної сфери регіону.....	165
РОЗДІЛ 9.	ПРОЦЕДУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ SWOT-АНАЛІЗУ.....	168
9.1.	SWOT-аналіз і стратегічне планування.....	169
9.2.	SWOT-методологія.....	170
РОЗДІЛ 10.	СТРАТЕГІЧНЕ ФОКУСУВАННЯ.....	182
10.1.	Роль конкурентної боротьби у розвитку регіону.....	182
10.2.	Особливості здійснення стратегічного фокусування.....	185
РОЗДІЛ 11.	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУЛЮВАННЯ БАЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	191
11.1.	Бачення розвитку регіону.....	192
11.2.	Формулювання бачення розвитку регіону – творче та інтеграційне завдання.....	195
11.3.	Приклади формування Стратегічного бачення.....	198
РОЗДІЛ 12.	ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ, ОПЕРАТИВНИХ ЦІЛЕЙ І ЗАВДАНЬ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	201
12.1.	Основне призначення стратегічних цілей.....	202
12.2.	Оперативні цілі та завдання розвитку регіону.....	204
12.3.	Особливості підготовки оперативних цілей і завдань.....	207
12.3.1.	Соціального розвитку.....	207
12.3.2.	Економічного розвитку.....	210
12.3.3.	Екологічного розвитку.....	216
РОЗДІЛ 13.	ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ЦІЛЕЙ І ЗАВДАНЬ У СФЕРІ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ІННОВАЦІЙ... ..	220
13.1.	Цілі смарт-спеціалізації.....	221
13.2.	Інструменти для впровадження цілей у сфері досліджень та інновацій.....	225
13.3.	Дослідницькі та інноваційні програми.....	227

РОЗДІЛ 14. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ПЛАНІВ ЗАХОДІВ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	231
14.1. План заходів із реалізації стратегії розвитку регіону.....	231
14.2. Особливості визначення програм заходів і проектів.....	236
Практична <i>Послідовність та орієнтовані терміни</i> робота № 1. <i>по етапах процесу розробки Стратегії</i> <i>СЄЕ розвитку регіону.....</i>	243
Практична <i>Особливості організації проведення</i> робота № 2. <i>засідання фокус-групи.....</i>	246
Практична <i>Виконання програми семінару для</i> робота № 3. <i>доопрацювання SWOT-аналізу.....</i>	248
Практична <i>Виконання програми семінару з розробки</i> робота № 4. <i>бачення розвитку регіону.....</i>	250
Практична <i>Виконання програми семінару зі</i> робота № 5. <i>стратегічного фокусування.....</i>	252
Практична <i>Розробка та підготовка матриці</i> робота № 6. <i>проектів.....</i>	254
Практична <i>Розробка технічного завдання на проект</i> робота № 7. <i>розвитку регіону.....</i>	258
Практична <i>Визначення стратегічних цілей розвитку</i> робота № 8. <i>регіону.....</i>	262
Тестові завдання.....	265
Глосарій.....	277
Список використаної літератури.....	303
Термінологічний покажчик.....	311

РОЗДІЛ 1.
СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ЯК
ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНА ГАЛУЗЬ, ЩО ВИВЧАЄ
РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА
ЕКОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ

- 1.1. Сутність, об'єкт, предмет, методи стратегії сталого розвитку регіону*
- 1.2. Завдання стратегії сталого розвитку регіону*
- 1.3. Історія переходу до сталого розвитку у світі*
- 1.4. Відображення питань сталого розвитку в законодавстві України*

Як відомо, поняття **«сталий розвиток»** сформульовано на Всесвітній конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Саме на цій конференції ухвалили «Порядок денний на XXI століття», в якому викладено стратегічну концепцію розвитку людської спільноти. На превеликий жаль, темпи реалізації основних положень цієї концепції залишаються недостатніми, про що вказано на Всесвітньому екологічному саміті в Йоганнесбурзі 2002 року.

Труднощі у впровадженні ідей сталого розвитку постають через недостатнє усвідомлення теорії феномену розвитку, який одночасно є умовою життєдіяльності, об'єктом управління та метою конструювання.

1.1. Сутність, об'єкт, предмет, методи стратегії сталого розвитку регіону

Донедавна проблематику розвитку, в тому числі й сталого або усталеного, пов'язували тільки з вирішенням економічних, соціальних або екологічних завдань. В останні десятиріччя акцент сталого розвитку більш тісно

пов'язують із вирішенням екологічних проблем, які можуть забезпечити ефективне функціонування біосферно-антропогенної єдності в межах планети. Це можливо за умов, якщо людство зможе опанувати системне екологізоване мислення, побудоване на єдиних закономірностях розвитку систем. Тоді науковці та громадськість могли б досліджувати не лише стан соціо-економіко-екологічної системи та процес її змін, але й і її розвиток.

У зв'язку з цим треба знати методологію розвитку систем (а розвиватися можуть лише відкриті стаціонарні системи) і оволодіти керуванням процесами їх трансформації та змін.

Причому слід пам'ятати, що відкриті стаціонарні системи розвиваються завдяки механізмам зворотного зв'язку двох типів – позитивного та негативного.

Завдяки механізму позитивного зворотного зв'язку у відкритих стаціонарних системах здійснюється перебудова гомеостазу системи та характеру обмінних процесів.

З допомогою механізмів негативного зворотного зв'язку лише підтримується наявний гомеостаз (стала рівновага) системи, який забезпечує сталий метаболізм, тобто матеріально-енергетично-інформаційний обмін системи із зовнішнім середовищем. Без цього відкрита стаціонарна система не може існувати.

Передумовою прогресивного перетворення, ускладнення системи й підвищення рівня її гомеостазу може слугувати накопичення в ній вільної енергії. Навпаки, при зменшенні обсягу вільної енергії система змушена знижувати рівень гомеостазу та спрощувати свою структуру.

Оскільки трансформаційні процеси зміни гомеостазу економічних і природних систем стають безперервними, і це змінює завдання людини як координатора таких систем,

то важливо володіти умінням приймати рішення в цих процесах і цілеспрямовано використовувати інструментарій механізмів позитивного та негативного зв'язку.

Слід відзначити, що нині відбувається зміна предмета дослідження соціальних, економічних і екологічних наук, які, проаналізувавши стан системи, поступово переходять до вивчення та дослідження процесу змін цього стану.

За матеріалами Конференції ООН про навколишнє середовище і розвиток (КНСР-92), яка відбулася в Ріо-де-Жанейро, ***сталий розвиток – це такий розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.***

Близького змісту термін ***«екорозвиток»*** сформулював Моріс Стронг у Стокгольмі в 1972 році. Під ***екорозвитком*** він розумів ***екологічно зорієнтований соціально-економічний розвиток, при якому зростання добробуту людей не супроводжується погіршенням середовища існування та деградацією природних систем.*** Варто зауважити, що нині відомо понад 60 визначень сталого розвитку. Це викликано суперечливістю та неоднозначністю цього терміна, оскільки в понятті об'єднані два слова, які мають внутрішньо протилежне значення: ***«сталість»*** – передбачає начебто рівновагу, а ***«розвиток»*** можливий тільки за умов постійного виходу системи з рівноважного стану. В аналоговому оригіналі поняття сталого розвитку походить від слова *sustain* – ***спиратися, підтримувати, втримувати.*** Слово *sustainability* означає підтримування чого-небудь або стан сталості, а термін *sustainable development* дослівно перекладаємо як ***«підтримуваний розвиток».*** Стає очевидним, що підтримувати прогресивний суспільний розвиток (добробут людей і суспільного ладу) можливо

лише з допомогою життєзабезпечувальних функцій природи.

Крім вивчення питань закономірностей розвитку соціо-економіко-екологічної системи, стратегія сталого розвитку передбачає вивчення й таких його аспектів, як оцінювання їх стану, прогнозування та розроблення програми дій, призначених реалізовувати концепції та стратегії розвитку цієї системи.

Стратегія сталого розвитку (англ. *sustainable development* – підтримуваний розвиток) – ***міждисциплінарна галузь знань, яка вивчає закономірності розвитку соціо-економіко-екологічної системи, при якому задовольняються потреби нинішнього покоління людей без того, щоб ставити під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.***

Як галузь економічної науки, основи сталого розвитку ґрунтуються на загальних економічних, соціальних, екологічних законах і взаємодіють із природничими, математичними, економічними, соціальними науками.

Досягнення сталого розвитку потребує узгодження інтересів і можливостей розвитку всієї України, її окремих регіонів, які мають нерівномірне антропогенне навантаження, диспропорції та незбалансоване функціонування регіональних соціо-економіко-екологічних систем і вертикальну неузгодженість шляхів вирішення існуючих проблем.

Відповідно до цього реалізація поставлених на державному рівні завдань стосовно її розвитку на засадах сталого розвитку повинна розпочинатися з їх конкретизації для регіонів, так як переважна більшість проблем соціального, економічного, екологічного характеру, насамперед, зароджується та виникає на регіональному